

Кириченко М., Бутенко В. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами казок В. Сухомлинського. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2022. С. 180–185.

Максим Кириченко, Віта Бутенко

Сумський державний педагогічний університет

імені А.С.Макаренка

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗОК В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті схарактеризовано ефективні форми роботи з дітьми старшого дошкільного віку у морально-етичному вихованні засобами казок В. Сухомлинського; визначено потенціал казок В. Сухомлинського в морально-етичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *морально-етичне виховання; казки В. Сухомлинського; діти старшого дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Провідними завданнями сучасного закладу дошкільної освіти є забезпечення взаємозв'язку моральних знань та уявлень, що діти отримують на заняттях та у інших формах взаємодії з дорослими, з їх повсякденною життєдіяльністю, формування таких моральних якостей як щирість, привітність, шанобливість, справедливість, чесність, уважність, поміркованість, турботливість, чуття міри, самовимогливість, відповідальність, повага, доброта, лагідність, толерантність тощо. Важливість морально-етичного виховання дітей дошкільного віку висвітлено на рівні законодавчих документів: законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), «Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нової редакції» (2021 р.), освітніми програмами розвитку дітей дошкільного віку, спрямованими на підвищення ефективності морального виховання, заснованого

на єдності моральної свідомості, поведінки, почуттів і переживань дітей, становлення особистості дитини як суб'єкту морального розвитку.

Казка є одним із засобів виховання морально-етичних якостей дітей. Оскільки, казки В. Сухомлинського на конкретних життєвих прикладах знайомлять дітей з моральними поняттями, занурюють у світ етичних норм співжиття, сприяють накопиченню у свідомості оцінних суджень і практичних дій, що вимагають від дітей морального вибору, то їх можна використовувати в морально-етичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що психологічний аспект морального виховання досліджували І. Бех, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, Г. Костюк, Л. Леонтьєв, Р. Павелків, С. Рубінштейн та ін.; специфіку морального виховання дітей дошкільного віку вивчали С. Богданова, А. Богуш, Л. Божович, М. Губрієнко, В. Кузь, В. Петрова, Л. Пивовар, А. Фон та ін.; формування моральних якостей розглядали Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко та ін. Особливості сприйняття і розуміння казкового змісту дітьми дошкільного віку висвітлювали В. Андросова, І. Бех, Л. Виготський, Л. Гурович, І. Ельконін, О. Запорожець, Г. Леушина, О. Соловійова, Н. Циванюк та ін. Незважаючи на значну кількість публікацій, проблема використання казок В. Сухомлинського у моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку висвітлена в науковій літературі недостатньо.

Мета статті: визначити потенціал казок В. Сухомлинського в морально-етичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи сутність поняття «морально-етичне виховання», звернемося до дослідження О. Соцької [4, с. 115], яка трактує його процесом, що охоплює особистісні передумови до прийняття моральних звичаїв, що реалізується за умови відповідного цілеспрямованого середовища, в якому визначальним є по-перше – модель морального прикладу, по-друге – залучення дітей до моральної діяльності з використанням певних засобів. Морально-етичне виховання є основою соціалізації дитини старшого

дошкільного віку. Саме у цьому віці дитина починає розвивати вміння налагоджувати спілкування, входити у товариство однолітків, домовлятися з ними, висловлювати власні побажання, рахуватися з інтересами інших. Ці найпростіші суспільні якості – перша сходинка на шляху розвитку загальнолюдських моральних якостей [3, с. 3].

Вагоме місце у морально-етичному вихованні дітей старшого дошкільного віку займають казки В. Сухомлинського. Через казку легше всього пояснити дітям перші та основні поняття моралі: що таке «добро» і «зло». Казкові герої завжди або хороші, або погані. Діти ототожнюють себе з позитивним героєм. Таким чином, казка прищеплює дітям добро. Морально-етичні якості, яскраво подані в образах героїв, закріплюються в реальному житті і взаєминах з близькими людьми. Адже якщо лиходії в казках завжди покарані, то єдиний спосіб уникнути покарання – не бути лиходієм [5, с. 122].

В освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти доцільно використовувати різні форми роботи для морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами казок В. Сухомлинського. Так, ефективною формою є використання Лепбуку (інтерактивної тематичної папки), під час роботи з яким можна реалізувати такі завдання: мотивування дітей до пізнавальної діяльності, розв'язання творчих завдань і проблемних ситуацій; розвиток уміння аналізувати моделі поведінки інших та власну; формування етичних поглядів і переконань, спонування до моральних суджень і оцінок; сприяння розвитку мотиваційної сфери дітей (формування бажання наслідувати позитивних героїв художніх мініатюр; відтворення позитивних моделей поведінки; пошук власної траєкторії вибору морально-етичних рішень). Зібрані в одній саморобній книжці різноманітні твори В. Сухомлинського, ілюстрації до них, проблемні питання, ігри, творчі завдання, персонажі лялькового театру допомагають вихованцям глибше осягнути морально-етичні поняття, зорієнтуватися у виборі способу власної поведінки і вчинків.

Також дітям старшого дошкільного віку, як зазначає Л. Лохвицька, можна запропонувати влаштувати ляльковий театр за змістом казок В. Сухомлинського. Наприклад, розігруючи зміст казки «Нехай будуть Соловей та Жук», діти обирають персонажів та розподіляють між собою ролі. Педагог пропонує помирити Солов'я і Жука, щоб вони більше не сварилися, адже кожний має право жити. Таким чином, у дітей формуються такі морально-етичні якості, як доброта, повага, лагідність, толерантність [2]. З цією метою у закладі дошкільної освіти також можна організувати «Театр етичних мініатюр» за педагогічними творами В. Сухомлинського. Основна його мета – наочно продемонструвати дітям старшого дошкільного віку за допомогою інсценування казки різні моделі поведінки людей у тій чи іншій ситуації, мотивувати їх замислитися, поміркувати над такими складними етичними поняттями, як доброта («Іменинний обід»), співчуття («У кого радість, а в кого горе»), дружба («Дівчинка і Ромашка»), совість («Скляний чоловічок»), егоїзм («Півень і сонце»), вдячність («Зайчик і горобина»), щастя («Найщасливіший листочок», «Материнське щастя», «Яке щастя?»), спонукати їх до спільного активного обговорення, пошуку позитивних моделей спілкування людей.

З метою формування у дітей старшого дошкільного віку вміння оцінювати вчинки персонажів, визначати риси характеру доцільно використовувати творчі ігри за сюжетом казок В. Сухомлинського. Так, протягом творчої гри «Казкові персонажі» діти розглядають картки із зображеннями персонажів, поділяють їх на негативних і позитивних, підбирають відповідні малюнки, згадують казки В. Сухомлинського, у яких вони діяли, оцінюють вчинки. Вихователь пропонує кожній дитині самостійно обрати одного персонажа, оцінити його вчинок, сказати, які риси характеру подобаються та пояснити чому.

Цікавою є робота з прислів'ями після читання та обговорення твору. Діти добирають прислів'я, що відображають зміст художньої мініатюри. Наприклад, «Маленька праця краща за велике безділля» («Куди поспішали мурашки»); «Без

вірного друга велика туга» («Бджілка і фіалка»); «Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько» («Вороненя і соловей») [1].

Цілеспрямована робота по перенесенню сюжетів казок В. Сухомлинського у різні смислові контексти спрямована на формування у дітей старшого дошкільного віку морально-етичної поведінки (вчинку) засобами творчих завдань, як-от: підібрати до головного персонажа казки прислів'я, яке характеризує його вдачу, дати характеристику вчинку, поведінки; слухаючи казку, визначити, що хотів донести автор до читача; складання власних казок, де героями є вони самі або члени їхніх родин; фантазування на теми: «Що сказав би або що зробив би головний герой, якби він ожив?» або «Що б ви зробили або сказали, якби опинилися в обставинах, які зображені в казці?»; пошук аналогій з діями або вчинками героїв казок в оточуючій дитині реальності.

Базуючись на дослідженні О. Савченко [3, с. 426], зазначимо, що у процесі морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку доцільно використовувати такі казки В. Сухомлинського:

– «Синій олівець», «Горбатенька дівчинка», «Мишкові купили велосипед», «Кінь утік», «Лижі й ковзани», «Як Павлик списав у Зіни задачу», «Рибка і жаба», «Чорногуз і Жабка» – допомагають у розвитку толерантності, миролюбства, вміння розв'язувати конфлікти мирним шляхом;

– «Намісто з чотирма променями», «Покинута кошения», «Гніздо в шапці», «Як білочка дятла врятувала», «Лялька під дощем» – для формування таких морально-етичних якостей як турботливість, лагідність, доброта, терпимість до недоліків інших;

– «Мама не любить смажених грибів», «Людина з кам'яним серцем», «Любий синок», «Легенда про Материнське серце», «Дві матері», «Що сталося з моїми дітками?», «Як загинула білка», «Чого мати бігла з поля», «Їжачиха приголубила», «Чотири вітри і материнське горе», «Пробачте, тату», «Хочу й на тата бути схожа», «Татусь – це не борода, а очі», «Не журіться, тату» слушно використовувати в процесі формування поваги та любові до батьків;

– відповідальність, готовність прийти на допомогу, вміння побороти свій страх допомагають сформуванню таких казок як «Дідусева заповідь», «Із шаблею на вовка», «Соловейкове гніздо», «Батьків олівець», «Хлопчик, що боявся темряви» [3, с. 426].

Висновки і перспективи дослідження. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що казки В. Сухомлинського є одним із ефективних засобів морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Тому, оскільки казки педагога наповнені зразками прояву необхідних дитині морально-етичних якостей, чіткі та зрозумілі дітям означеного вікового періоду, то вони повинні бути невід'ємною частиною змісту морально-етичного виховання у сучасному закладі дошкільної освіти.

Наукове прогнозування передбачає визначення потенціалу казок В. Сухомлинського в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. д-р психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К., 2001. 37 с.

2. Лохвицька Л.В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль: Мандрівець. 2014. 24 с.

3. Савченко О.Я. Художні твори Василя Сухомлинського для дітей як джерело виховання цінностей. *Педагогічний дискурс: збірник наукових праць*. 2011. С. 441–443.

4. Соцька О., Шельменко Г. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з природою. *Наука і освіта*. 2015. № 6. С. 115–119. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2015/JRN_6/24.pdf

5. Чернега Н.С. Морально-етичне виховання дітей дошкільного віку. Адаптована програма щодо морально-етичного виховання дітей дошкільного віку. Сквир: Джерело, 2009. 40 с.